

De radio als bron van luisteroefeningen en van taalbeschouwing

Ides Callebaut

Veel luisteroefeningen zijn waarschijnlijk veel te simpel voor leerlingen die eigenlijk heel goed kunnen luisteren als ze dat willen. In het werkelijke leven is luisteren altijd vrij ingewikkeld. Mij lijkt het dus logisch dat we dat ingewikkelde luisteren oefenen. In dit artikel wil ik ingaan op een luisteroefening die zo dicht mogelijk bij het normale luisteren ligt. Heel goede leraren van de laatste jaren van de basisschool luisteren met hun leerlingen vaak naar de radio. Daar hebben ze goede redenen voor: de leerlingen doen dat buiten de school toch ook. Die leraren kunnen zo de wereld in hun klas binnenbrengen en op die manier hun leerlingen wat duiding geven over wat er gebeurt. Dat interesseert de leerlingen vaak wel, maar ze kunnen het niet altijd begrijpen zonder de hulp van een volwassene die er meer van weet. Ongetwijfeld komen zo ook veel interessante WO-onderwerpen aan bod en zaken om met de leerlingen over te filosoferen.



Bij luisteren naar de radio denken we vaak aan het nieuws. Het is echter zinvol niet alleen het nieuws te beluisteren, maar ook wat errond te horen is, bijvoorbeeld de reclamespots. Ook die behoren tot de leefwereld van de leerlingen en daarnaar moeten ze kritisch en met begrip leren luisteren. Het kan immers zijn dat het nieuws zelf weinig interessants te bieden heeft, maar de reclamespots wel. Daarenboven kunnen we daardoor ook het nieuws in zijn normale context beluisteren.

Ik ga ervan uit dat we samen met de leerlingen luisteren naar een live uitzending, dus niet naar een stukje dat al op voorhand opgenomen is en voorbereid

kon worden. We accepteren de wereld zoals hij binnenkomt. Het is dan wel handig de uitzending op cassette op te nemen, zodat we ze opnieuw kunnen beluisteren en

erover nadenken. Het is immers ook voor wetenschappers normaal-functioneel de waarnemingen vast te leggen om er dieper op in te kunnen gaan.

Welke doelen voor luisteronderwijs zullen ongetwijfeld aan bod komen?

- Boodschappen waarnemen, zowel niet-talige als talige en als communicatieve.
- Die boodschappen decoderen, begrijpen en interpreteren. Daarbij zullen vooral de communicatieve elementen aan bod komen.
- Die boodschappen verwerken: beoordelen en integreren.

Daarenboven zullen de leerlingen ook veel moeten spreken, o.a. beschrijven, vragen stellen en beantwoorden, samenvattingen van gesprekken verwoorden, gespreksregels respecteren...

Het probleem is dan: hoe pakken we zo'n complexe luisteractiviteit aan? We kunnen

***We accepteren de wereld
zoals hij binnenkomt.***

ze immers niet helemaal voorbereiden. Welke vaardigheden, kennis en attitudes hebben we daarvoor nodig? Ik doe een voorstel.

MOTIVATIE, AANKNOPING

Als we vaak met onze leerlingen naar het nieuws luisteren, hebben we daarvoor geen extra motivatie meer nodig. De leerlingen hebben de zin ervan al ervaren. Als het voor de eerste keer is, kunnen we de leerlingen vragen:

We gaan, al filosoferend, telkens op elke opmerking door. Daarbij houden we de vragen van het taalmodel in het oog zodat we de bevindingen van de leerlingen wat kunnen structureren en eventueel aanvullen.

- *Luister je soms naar de radio?*
- *Luister je soms naar het nieuws?*
- *Wat hoor je vaak ervoor en erna?*
- *Luister je daar aandachtig naar?*
- *Wat weet je over de radio, over het nieuws op de radio?*
- *Wat zou er interessant aan kunnen zijn eens naar het nieuws en de reclame errond te luisteren en daar wat over na te denken?*
- *Welke vragen heb je?*

LESKERN

We luisteren, terwijl we het opnemen, naar wat voor het nieuws komt, naar het nieuws zelf en naar wat er onmiddellijk na komt. Daarna vragen we bijvoorbeeld:

- *Wat is jou het meest opgevallen?*
- *Wat vond je goed, interessant?*
- *Wat vond je moeilijk?*
- *Welke verbanden heb je gehoord met wat je al weet of meegemaakt hebt?*
- *Waar kunnen we eens dieper op ingaan?*
- *Wat willen we daarmee?*

Wat als er niets interessants te horen viel? Geen voor onze leerlingen interessant nieuws en zelfs geen leuke reclamespots. Dan zou het ook nog zinvol kunnen zijn dat de leerlingen bijvoorbeeld de onnozele reclamespots door zinvolle spots vervangen. We zouden ons ook kunnen afvragen hoe het komt dat er niets interessants bij zit voor kinderen, jonge mensen. De leerlingen bepalen welk item ze nader bekijken en wat

het doel, het nut daarvan is. Ze kunnen bijvoorbeeld onderzoeken welke weg de reclamemakers gekozen hebben om de luisteraars te verleiden, of onderzoeken of een nieuwsbericht

betrouwbaar is.

We laten de leerlingen het opgenomen item verschillende keren aandachtig beluisteren, 'scannen' zoals we bij een advertentie uit de krant doen. Een andere manier om aandachtig te laten luisteren, is het nieuwsitem of de reclamespot uit het geheugen te laten nazeggen of -spelen. Dan vragen we wat hun opgevallen is. We gaan, al filosoferend, telkens op elke opmerking door. Daarbij houden we de vragen van het taalmodel in het oog zodat we de bevindingen van de leerlingen wat kunnen structureren en eventueel aanvullen. We vragen ons bijvoorbeeld af:

- *Wie is de zender?*
BIJ HET NIEUWS: de journalist? de geïnterviewde? het nieuwsagentschap? de VRT?
BIJ EEN RECLAMESPOT: is het degene die iets zegt die ons iets wil zeggen of iemand anders? wie dan?
- *Wat wordt gezegd?*
Het komt erop aan de kern van de boodschap samen te vatten.

- *Waarover wordt iets gezegd?*
Het is de bedoeling om de betrouwbaarheid na te gaan. Dat is zowel bij het nieuws als bij de reclame van groot belang.

- *Aan wie wordt iets gezegd?*
Met andere woorden: wat is de doelgroep? waarvoor zien ze die aan? voelen we ons au sérieux genomen of beledigd?

- *Wat is de bedoeling?*
VAN HET NIEUWS: luistercijfers? informatie? amusement? sensatie?
VAN DE RECLAMESPOT: informeren? verleiden? misleiden?

- *Hoe?*
Verzorgd? leuk? origineel? saai?...

- *Langs welke weg?*
Dat is natuurlijk heel interessant en ingewikkeld. Net zoals bij de andere vragen is het van belang hierop niet te oppervlakkig in te gaan. De leerlingen zijn daar trouwens meestal erg in geïnteresseerd. Het is natuurlijk verhelderend de weg en de middelen van het nieuws te vergelijken met die van de reclame.

We denken na over de taal (standaardtaal, vreemde taal, dialect, woordspelingen, de toon, het volume, soms rijmen, tekstsoort enz.), over de niet-talige middelen (muziek, achtergrondlawaai, tunes om het nieuws van de reclame te onderscheiden enz.), over degenen die de teksten inspreken, over de weg van het nieuwsbericht van bij het oorspronkelijke evenement tot op de radio enz.

- *In welke omstandigheden is het nieuws gemaakt?*
O.a. is het recent nieuws? komt het bericht van de plaats van het gebeu-

ren? is er tegenwoordig meer interesse voor dat soort nieuws en waarom?

Welke rol spelen de omstandigheden bij de reclame?

O.a. is het een product van het seizoen? heeft de producent moeilijkheden? is er tegenwoordig interesse voor dat product en waarom? is er nu meer interesse voor deze vorm van reclame en waarom?

- *Wat is de reactie?*
Daarbij vragen we de reactie van de leerlingen zelf, maar ook wat ze weten over de reactie van de mensen die ze kennen.

We vragen de leerlingen eventueel het nieuwsitem, de reclamespot te verbeteren of zelf een nieuw(e) te maken.

WAT HEBBEN DE LEERLINGEN NU GELEERD?

De leerlingen formuleren in hun eigen woorden wat ze geleerd hebben. Dat is een heel goede oefening in precies, expliciet verwoorden. Dat wordt opgeschreven en de leerlingen noteren het in hun schrift. Mogelijke besluiten:

- Dat ze kritisch moeten zijn tegenover nieuws en reclame.
- Inzicht in hoe reclame en nieuws gemaakt worden, wat de bedoelingen zijn, welke wegen en middelen gebruikt worden, hoe met de omstandigheden en de luisteraars rekening gehouden wordt enz.
- Dat je best weet wie eigenlijk de spreker is.
- Dat de vragen van het taalmodel kunnen helpen om daar beter inzicht in te krijgen.

De leerlingen formuleren in hun eigen woorden wat ze geleerd hebben.

- Dat zowel nieuws als reclame meestal goed doordacht zijn en vaak heel knap in elkaar gestoken.
- Dat het interessanter is aandachtig te luisteren.
- Dat je er ook plezier aan kunt beleven na te gaan hoe het gemaakt is en met welke middelen.
- ...

Eventueel kan ook een toepassing gemaakt worden, bijvoorbeeld in groepjes een reclamespot of een nieuwsbericht maken...

WELKE KENNIS, VAARDIGHEDEN EN ATTITUDES HEBBEN WE DAARVOOR NODIG?

Wat *kennis* betreft, hebben we allemaal wel enige achtergrondkennis in verband met radio: wat de functie van de VRT is, wie dat betaalt, waarom er ook reclame is, wat de betekenis van luistercijfers is enz. Het is ook goed de factoren die in elke communicatiesituatie meespelen (de zender, de luisteraar, de boodschap, de werkelijkheid waarover gesproken wordt, de bedoeling, de manier waarop, de weg en de middelen, de omstandigheden, de reactie) in het oog te houden. Natuurlijk moeten we ook weten hoe we zo'n les kunnen opbouwen.

Wat de *vaardigheden* betreft, is het wel belangrijk dat we leerlingen kunnen stimuleren door zinvolle, open vragen te stellen. Daarbij kunnen we na de eerste luisterbeurt de vragen gebruiken die Aidan Chambers (1995) voorstelt na het lezen van een tekst (wat vond je goed, mooi, wat niet? wat vond je moeilijk? welke verbanden herken je?),

Het moeilijkst, zoals altijd, zijn de attitudes: flexibel en open genoeg zijn om uit een reële situatie een interessante, zinvolle activiteit op te zetten. Moeilijk is ook de leerlingen te willen stimuleren en begeleiden, maar ze niet voortdurend te sturen. Ook moeilijk is te accepteren wat de leerlingen aanbrengen.

verder de vragen over de hele communicatiesituatie (wie? wat? waarover? aan wie?...) Het is ook belangrijk dat we leerlingen die weinig zeggen, los kunnen krijgen. En het is ook nodig dat we zo'n les kunnen structureren, dat we in staat zijn vanuit onvoorbereid materiaal een interessant gesprek te leiden, onderzoek te begeleiden, besluiten te laten trekken en eventueel een zinnige toepassing te bedenken.

Het moeilijkst, zoals altijd, zijn de *attitudes*: flexibel en open genoeg zijn om uit een reële situatie een interessante, zinvolle activiteit op te zetten. Moeilijk is ook de leerlingen te willen stimuleren en begeleiden, maar ze niet voortdurend te sturen. Ook moeilijk is te accepteren wat de leerlingen aanbrengen. Gelukkig is dat moeilijke juist ook het leukste. Telkens als ik zo'n activiteit organiseer, overvallen de leerlingen me met onverwachte invalshoeken, onverwachte ideeën, dingen waarop zij me attent maken en die ik niet gezien of gehoord had. Daarom ben ik ook zo dol op inductief werken (zie ook Callebaut e.a. 1999). Heerlijk vind ik dat.

HEBBEN DE LEERLINGEN OP EEN IDEALE MANIER GELEERD?

Als we aannemen dat ideaal leren van de leerlingen cumulatief, constructief, doelgericht, contextgebonden, zelfgestuurd en coöperatief is (De Corte 1995), kunnen we zeggen dat er in zo'n les

- *cumulatief* geleerd kon worden: we konden aansluiten bij wat de leerlingen interessant vonden en een beroep doen op hun kennis;

- *constructief* geleerd kon worden, want de leerlingen konden zelf verwoorden wat ze interessant vonden, wat ze zelf ervaren hebben, wat ze zelf geleerd hebben;
- *doelgericht* geleerd kon worden, want in het begin van de les konden de leerlingen het lesdoel formuleren naar aanleiding van de vraag 'wat zou er interessant aan kunnen zijn naar ... te luisteren en daar wat over na te denken?';
- *contextgebonden* geleerd kon worden, want we pakten een reële situatie aan, namelijk het nieuws dat op dat moment op de radio uitgezonden werd, net zoals we dat in het normale leven doen. Daarenboven konden we ook het nieuws binnen een context beluisteren
- (reclame en wat muziek ervoor en erna) en konden we de items binnen hun situatie proberen te begrijpen, want we gebruikten de vragen van het taalmodel;
- *zelfgestuurd* geleerd kon worden, want de leerlingen konden in grote mate zelf bepalen wat ze zouden bestuderen, hoe en wat ze daaruit konden besluiten;
- *coöperatief* geleerd kon worden, want de leerlingen konden voortdurend samenwerken, zowel voor het bepalen van het onderwerp als voor de vragen die ze zouden stellen en oplossen als voor de conclusies die ze zouden trekken als voor de toepassing die ze zouden kunnen uitwerken.

Ides Callebaut
 Vuurkruisenlaan 31
 8310 Brugge
 idescallebaut@yahoo.com

Bibliografie

Callebaut, I., M. Stevens & S. De Jonckheere: *Taalbeschouwing op de basisschool. Basisboek*. Leuven/Apeldoorn: Garant, 1999.

Chambers, A.: *Vertel eens. Kinderen lezen en praten*. Amsterdam: Querido, 1995.

De Corte, E.: Psychologie en reken/wiskunde-onderwijs. In: L. Verschaffel & E. De Corte: *Naar een nieuwe reken/wiskundendidactiek voor de basisschool en de basiseducatie*. Leuven: Acco/StOHO, 1995.